

Den här dagen...

Den 17 februari 1789 lät Gustaf III samla ständerna i riksdagen. Vid denna tid var kungen starkt ifrågasatt av adeln på grund av sitt krig mot Ryssland. Sin vana trogen tycktes Gustaf III i dylika kriser snarare bli uppeggad av att se sin ställning hotad. Han vände nu genom kraftfullt agerande situationen till sin fördel. Under riksdagen den 17 februari gick han till skarpt angrepp mot adeln som anklagades för att vilja splittra landet och återinföra adelsvälde. Kungen framställde sig själv som frihetens försvarare och som beskyddare av folket mot det adliga förtrycket. Straffalet utmynnade i Förenings- och säkerhetsakten som antogs av riksdagen några dagar senare med endast delar av adeln närvarande. Detta tillägg till 1772 års regeringsform etablerade det gustavianska enväldet och kring skar adelns privilegier, bland annat togs adelns ensamrätt till jord med skatteförmåner bort och fler ämbeten gjordes tillgängliga för ofrälse. Nedan följer ett utdrag ur talet, hämtat från Johan Gabriel Oxenstiernas utgåva av Gustaf III:s skrifter, men i moderniserad svenska. Talet trycktes både på svenska och finska under samtiden.

Men vem känner icke här igen den gamla självsvåldsandan, som så länge legat förborgad? som så sorgfälligt sökt att skilja mitt Folks hjärtan ifrån mig? som föreställt mina gärningar (ja de oskyldigaste), som farliga: som under Frihetens namn (Friheten! som jag själv återställt), som, säger jag, under Frihetens namn vilja endast framföra sin enskilda ärelystnad, återställa det aristokratiska väldet (som jag vid början av min regering trott mig krossa), och som, under namn att styrka Regeringssättet, genom uttydningar vill det undergräva, och äntligen göra med 1772 års Regeringsform, som det verkställdes med 1720, av vilken nästan icke en enda paragraf var i behåll, då Regeringssättet ändrades. Vem känner här icke igen de samma, som med en järnspira styrde Riket, då de voro uppsatta i välde, som nu ej kunna tåla att hava sett det i sexton år av mig styrt med mildhet; och som nu äntligen tvinga mig att tala ett språk så mycket skilt från min naturliga böjelse, och vilka, då de uppretat sinnena, vilja kasta på mig skulden av den hetta, de med så ospard möda sökt under en lång tid att föda och bibehålla, och som nu äntligen, då de ej nu kunna hoppas missleda Edra sinnen, Gode och Redlige Män av de tre stånden, från den tillgivenhet för mig, som gör både min och eder styrka, söka att förskräcka Eder med farhågan för Suveräniteten, detta förhatliga ord jag så frivilligt avsvurit; och detta beskylles den, som tre dagar varit den mest enväldiga Konung i Europa, som otvunget därifrån avstått, som givit tillbaka en sann frihet, men ej tänkt återuppliva självsvåldets och anarkins regering. [...] jag anser för den första av mina skyldigheter som Huvud för Riket att nedbryta och näpsa självsvåld, att ej tåla, att de som burit sina förmättna händer på min faders krona, få ryckas med mig om den spira jag för, och att i synnerhet jag ej kan, att jag ej bör tillåta, att en annan del av dem genom tidens

dröjsmål gynna fiendens intressen. Ty om jag ej snart blir underhjälpd att få flottan i sjön, och armén klädd, bevärad och betald, förklarar jag här uppenbart, att, om våra kuster härjas, Finland brännes, denna Huvudstad hotas, är det ej min skuld, utan deras, som såg med nöje ryssen snarare här i Stockholm och ett Ryskt Sändebud föreskriva mig lagar, än att de ville överlämna sin ärelystnad, sin hämndgirighet och sina enskilda begär, och som med alla dessa dröjsmål tro sig kunna tvinga mig till en vanhedrande fred, en fred, som ni Gode Män och alla edra Barn skulle en gång förebrå mig som neslig, som brottslig mot Riket, mot det namn de store konungar burit, vilket jag har den hedern att bära [...].

Innehållet i talet bör naturligtvis förstås utifrån sitt politiska sammanhang; här vill vi blott ge prov på Gustaf III:s politiska talekonst som är unik i svensk riksdagshistoria! Talet finns publicerat i sin helhet på Litteraturbanken.se

Johannes Heuman, sekreterare

Gustaf III öppnar Riksdagen (1789 års). Målning av Louis Jean Desprez. Nationalmuseum, NMDrb 650